

Ferences-rendi szerzetesek, mindketten és Stock Bálint – jelenlegi neve – Szentmártoni Odorik (Odoric) a Ferences-rendi máriaradnai kolostorban, mindannyian gimnáziumi iskolatársaim voltak. A fentebb említett személyek mindenkének kifejtettem a magam álláspontját, azzal a pontosítással, hogy erről a kérdésről Márton Áron püspöknek is beszéltem. Miután szóról szóra elolvastam a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megfelel az általam elmondottnak, aláírásommal megerősítem.

Kihallgatott:

A Securitate nyomozója:

Fodor Pál

Vasile Tănase hadnagy

Közli (más fordításban) Tófalvi Zoltán: Fodor Pál és az erdélyi kérdés. Korunk, 2003. 6. sz. 63–66. p. Az eredeti román nyelvű dokumentum levéltári jelzete: ACNSAS, fond Penal, dosar 108, vol. 1, 19–21. f.

84.

A bukaresti magyar nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének jelentése a Demény Lajos történésszel folytatott beszélgetéséről⁹³

Bukarest, 1957. július 17.

170/szig. titk. -1957.

Előadó: Rényi Rezső titkár

Horváth Imre

Külügyminiszter elvtársnak

B u d a p e s t

Folyó hó 15-én felkeresett Demény Lajos elvtárs. Elmondotta, hogy az utóbbi időben igen sokat gondolkodik azon, milyen eszközökkel tudnák legeredményesebben folytatni a nacionalizmus ellen a harcot magyar–román viszonylatban. Ő maga, mint a történettudományok kandidátusa előnyös helyzetben van, mert önként adódik a feladata, hogy az eddig eléggé nacionalista megvilágításban tanított román történelmi fejlődés elemzését igyekszik osztályharcos, marxista-leninista szemléleti alapon átdolgozni.

Elmondotta, hogy az RNK-ban élő történészek eléggé tartózkodtak hozzányúlni a kérdéshez, mert úgy látták, hogy ezekkel a témákkal kapcsolatos viták igen kényesek és a magyar–román viszonyra nem a legkedvezőbb hatást gyakorolhatják. Mihail Roller történettudóst és történetírót a maga részéről elfogultnak tartja és a magyar–román történelmi kérdésekben elfoglalt eléggé nacionalista álláspontjával indokolja, hogy kítették a Román Munkáspárt Központi Bizottságából.⁹⁴

elhurcolta az összes erdélyi ferencet és laikus testvért, és Máriaradnán gyűjtötték össze őket, majd 1952. május 22-én a Máriaradnára internáltakat Désre, Esztelekre és Kőrösbányára hurcolták. Az ötvenes években a XVII. század végi eszteleki kolostor a rejtett politikai ellenállás egyik bázisává vált.

93 Demény Lajos (1929–), történész. 1949-től a szovjetunióbeli Jekaterinburgban, majd Szentpéterváron történelmet hallgatott, 1954-ben diplomát szerzett, majd 1956-ban ugyanott doktorált. Nyugdíjba vonulásáig a *Nicolae Iorga Történelmi Intézet* munkatársa. 1995-től a MTA külső tagja.

94 Mihai Roller 1955-től kegyvesztett lett a pártvezetés előtt. Az RMP KV plénuma után, amelyen keményen bírálták, 1958. június 21-én öngyilkosságot követett el.

[Victor] Chereșteșiu,⁹⁵ Stefan Voicu és a más román történészek a nacionalista csökevények következtében eléggé aggályoskodók és túlságosan óvatosak ahhoz, hogy a jelenlegi történelmi szemléletet döntően meg tudják változtatni – mondotta Demény elvtárs. Ő maga – mint mondotta – a Szovjetunióban végezte tanulmányait, és mint marxista úgy látja, elérkezett az idő, mikor ehhez a témához nemcsak hozzá lehet, de hozzá is kell nyúlni. Az úgynevezett „kényes” magyar–román történelmi kérdések tisztázásának előmunkálataihoz a maga részéről már hozzá is látott. Felhívta a figyelmüket az *Előre* folyó év július 7-i számában megjelent cikkére, amelyben a „Magyar és a román jobbágyok bábolnai győzelme” címen elkezdte a XV. századbeli erdélyi felkelések nacionalista szemlélettől mentes feldolgozását.⁹⁶ Nagy lendülettel vetette bele magát ebbe a munkába, és tervbe vette, hogy még ez év folyamán befejezi a bábolnai felkelés feldolgozását, amely könyvalakban is meg fog jelenni.⁹⁷ A jövő esztendőben pedig sorra veszi a többi XV. századbeli jobbágymozalmakat, a Horia–Cloșca féle parasztfelkelést,⁹⁸ a Dózsa György által vezetett parasztforradalmat, továbbá az 1848–1849 évi szabadságharcra összefüggő kérdéseket (például Bălcescu és Kossuth viszonyát.)

Demény elvtárs a mellékelt írásbeli kéréssel⁹⁹ fordul az Országos Levéltár Igazgatóságához, melyben kéri, hogy a bábolnai felkelés anyagának feldolgozásához, történelmi dokumentumok megküldésével nyújtsunk támogatást. Azt is közölte, hogy a kópiák elkészítési költségeinek lei-ben való megtérítését vállalja. Kérem az elvtársakat, hogy a levelet támogatólak szíveskedjenek továbbítani az Országos Levéltárhoz, és tekintettel Demény elvtárs munkásságának komoly politikai horderejére, amennyiben lehetséges, úgy a fotokópiákkal kapcsolatos költségek megtérítésétől eltekinteni szíveskedjenek. Kérem, hogy a Debrecenben felállítandó román katonai emlékművel kapcsolatban Demény tanár által korábban feltett kérdésére a választ sürgősen közölni szíveskedjenek.

MOL, KÜM TÜK iratok, Románia 1945–64, XIX-J-1-j 3172/1, 12. doboz. Géppel írt tisztázat. Az iratot közli magyar eredetiben és román fordításban Andreescu A.–Nastasă L.–Varga A. (szerk.): Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968), Cluj-Napoca, CRDE, 2003, 293–295. p.

95 Victor Chereșteșiu (Keresztes Viktor, 1895–1971), történész. A magyar–zsidó családból származó V. C. Budapesten és Bécsben tanult (a bécsi egyetem böcsészkarán szerzett doktori címet 1922-ben). A harmincas évektől felesége révén (Kahána Rozália) tagja az illegális kommunista mozgalomnak. 1944 után a bukaresti *Történelmi Intézet* igazgatója (1953–1956), majd a kolozvári intézet vezetője és a Babeș (1959-től Babeș-Bolyai) egyetem tanára. Elsősorban a magyar–román történelmi kapcsolatokkal és az 1918 előtti román nemzeti mozgalommal foglalkozott.

96 1437 nyarán a török ellen felfegyverzett erdélyi parasztlakosok és kismesek Budai–Nagy Antal vezetésével fellázadtak, a kolozsmonostori konvent szentesítette követeléseiket (kilenced eltörlése, költözködési-, végrendelkezési jog, stb.). A felkelő sereget a három erdélyi rendi nemzet nemesi hadai 1437 decemberében győzték le Kolozsmonostornál.

97 Demény Lajos: *Az 1437–38-as bábolnai népi felkelés*. Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1960.

98 Az 1784-ben Zaránd, Hunyad, Fejér, Torda és Kolozs megyékben kitört parasztlázadás, mely a nemesi privilégiumok megszüntetését, a jobbágyi terhek alóli felszabadítást tűzte ki céljául. Vezetői, Horia, Cloșca és Crișan, a felkelésnek nemzeti színezetet próbáltak adni, magukat Dacia fejedelmének nevezték.

99 A mellékelt kérvényt nem közöljük.